

DR INŻ. IRENEUSZ ŻUCHOWSKI

Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży
Katedra Ekonomii i Zarządzania
email: Ireneusz.zuchowski@wsa.edu.pl

DOSTĘPNOŚĆ ŚRODKÓW UNIJNYCH Z PERSPEKTYWY MSP WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Słowa kluczowe: sektor MSP, środki unijne, bariery

Abstrakt. W artykule omówiono możliwości pozyskania środków unijnych przez przedsiębiorstwa z sektora MSP. W części badawczej przedstawiono wyniki badań dotyczących pozyskiwania środków unijnych przez dwieście przedsiębiorstw z sektora MSP w woj. podlaskim. Celem badań było poznanie opinii właścicieli i menadżerów na temat możliwości, barier i szans związanych z pozyskaniem środków unijnych w okresie programowania 2014–2020. Wyniki badań wskazują, że zarządzający przedsiębiorstwami dostrzegają możliwości jakie dają fundusze unijne, jednak korzysta z nich niewielki odsetek zainteresowanych. Do głównych przeszkód w pozyskiwaniu środków unijnych ankietowani zaliczyli barierę finansową, związaną z koniecznością wniesienia wkładu własnego oraz administracyjną, związaną z procedurami ubiegania się i rozliczania środków unijnych. Przedsiębiorstwa, które skorzystały z dofinansowania, w opinii właścicieli i menadżerów zwiększyły swoją konkurencyjność na rynku.

Using of EU funds and their impact on the competitiveness
of enterprises of the SME sector

Keywords: SME sector, EU funds, barriers

Abstract. The article discusses possibilities of obtaining EU funds by enterprises from the SME sector. The research section presents the results of research on the acquisition of EU funds by 200 enterprises from the SME sector in the Podlaskie voivodship. The aim of the study was to get acquainted with the opinions of owners and managers about the opportunities, barriers and opportunities for obtaining EU funds during the programme period 2014–2020. Research results show that business executives perceive the opportunities offered by EU funds, but a small percentage of them use it. The main obstacles to obtaining EU funds are the financial barriers associated with the need to contribute own and administrative resources related to the procedures for applying and clearing EU funds. Companies that have benefited from grants in the opinion of owners and managers have increased their market competitiveness.

Wprowadzenie

Większość obywateli mieszkających w krajach rozwijających się, jest zatrudnionych w MSP¹, które są kluczowym motorem redukcji ubóstwa i wzrostu gospodarczego (Maroshegyi, Nagy, 2010, s. 113; Adina-Simona, 2013, s. 319).

Na rynku UE większość firm (98%) ma status małego lub średniego przedsiębiorstwa (Krusinskas, Stankeviciene, Lakstutiene, 2013, s. 409) – w Polsce funkcjonuje 1,84 mln przedsiębiorstw, z czego 99,8% stanowią mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (Łapiński, Nieć, Rzeźnik, Węclawska, Zakrzewski, 2016, s. 7). Znaczenie sektora MSP dla gospodarki jest niebagatelne, o czym świadczą takie wskaźniki, jak liczba pracujących w sektorze, udział w tworzeniu PKB, nakłady inwestycyjne sektora. Dział ten wymaga wsparcia, gdyż charakteryzuje się niższą konkurencyjnością w stosunku do dużych firm, a jednym z głównych problemów jest dostęp do kapitału. Przed sektorem stoi wiele wyzwań, do których Sosińska-Wit (2014, s. 157) zalicza „wykorzystanie możliwości stwarzanych przez nowe technologie, osiąganie wysokiej efektywności, zapewnienie przewagi konkurencyjnej na rynku, oraz konieczność działania w warunkach ciągłych zmian o globalnym charakterze”. Potencjał przedsiębiorstw sektora MSP jest wspierany przez UE, która realizuje strategię tworzenia wysokokonkurencyjnej gospodarki wykorzystującej osiągnięcia nauki. W obecnej perspektywie finansowej (2014–2020), jak podkreśla Grzeszczyk i Czajkowski (2016, s. 552), dyfuzja i rozpowszechnianie innowacji jest jedną z kluczowych kwestii. Zmienia to sposób myślenia o środkach europejskich oraz kierunek ich wykorzystania. Jak wskazują Perkowski, Żołnierski, Kokot (2015, s. 19), przedsiębiorcy w ramach poszczególnych programów operacyjnych mogą ubiegać się o wsparcie z trzech głównych źródeł: PO Inteligentny Rozwój, PO Polska Wschodnia i RPO.

Celem opracowania jest zidentyfikowanie stanu wiedzy i poglądów przedstawicieli MSP na obszarze województwa podlaskiego odnośnie do możliwości finansowania ich działalności z funduszy unijnych w pierwszych latach perspektywy 2014–2020, barier utrudniających uzyskanie takiego wsparcia oraz przewidywanych problemów związanych z wydatkowaniem przyznanych środków (w oparciu o doświadczenia z poprzedniego okresu finansowania).

¹ Małe i średnie przedsiębiorstwa.

1. Środki dla sektora MSP w perspektywie finansowej 2014–2020

Dostęp do funduszy UE stanowi ważne źródło finansowania dla MSP, gdyż środki te są bezpieczniejsze i tańsze niż inne rodzaje finansowania (Mihai, 2016, s. 54). Komisja Europejska doceniając rolę oraz znaczenie małych i średnich przedsiębiorstw, wspiera ich rozwój oraz podejmuje działania mające na celu poprawę konkurencyjności sektora MSP. Wyrazem tej pomocy jest wsparcie w postaci programów pomocowych kierowanych do MSP (Kamińska, 2010, s. 51).

Jak stwierdzają Nowaczek, Hojdus, Kulczycka (2015, s. 188), programy operacyjne w ramach perspektywy finansowej 2007–2013 spełniły swoje zadanie i pozwoliły na poprawę kondycji finansowej i rozwój MSP. Jednak zakres przedmiotowy był zdecydowanie węższy od obecnie proponowanego.

Sektor MSP ma obecnie wiele możliwości korzystania ze środków finansowych pochodzących z różnego rodzaju programów pomocowych. W Polsce są to głównie środki pochodzące z UE a głównym ich źródłem są fundusze strukturalne (Geruzel-Dudzińska, 2016, s. 75). W obecnej perspektywie finansowej przedsiębiorstwa mogą ubiegać się o środki w ramach PO: Inteligentny Rozwój, Infrastruktura i Środowisko, Wiedza Edukacja Rozwój, Polska Wschodnia, Regionalne, Polska Cyfrowa, Interreg. Ponadto w Polsce funkcjonuje 695 instytucji wspierających przedsiębiorców i przedsiębiorstwa (Portal Funduszy Europejskich, 2017). Na poziomie krajowym ważną instytucją jest Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. PARP realizuje wsparcie w ramach PO Inteligentny Rozwój, Polska Wschodnia, Wiedza Edukacja Rozwój. W ramach perspektywy finansowania 2014–2020 PARP dysponuje kwotą 3,6 mld euro na realizację wsparcia, w tym na poszczególne programy: PO IR 1,9 mld euro, PO PW 1,6 mld euro, PO WER 90 mln euro.

PARP (2017) realizuje wsparcie w następujących obszarach:

- rozwój proinnowacyjnych usług dla przedsiębiorstw,
- inwestycje w innowacje,
- rynek start-upowy,
- internacjonalizacja,
- infrastruktura dla rozwoju,
- współpraca w ramach krajowego systemu innowacji,
- zwiększenie wiedzy o potrzebach kwalifikacyjno-zawodowych w poszczególnych sektorach gospodarki,
- wsparcie na rzecz zarządzania strategicznego przedsiębiorstw,
- zapewnienie jakości i dostępności usług rozwojowych świadczonych na rzecz przedsiębiorstw i pracowników².

² <http://www.parp.gov.pl/perspektywa-finansowa-2014-2020> (2017).

Wsparcie sektora MSP oferowane w ramach PO ma na celu zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez działalność innowacyjną nastawioną na rozwijanie i tworzenie nowoczesnych technologii oraz rozwój działalności badawczo-rozwojowej w powiązaniu z jednostkami naukowymi.

2. Bariery wykorzystania środków unijnych

Pozyskanie i wykorzystanie środków unijnych obarczone jest szeroka gamą barier na każdym etapie cyklu życia projektu (tab.1).

Tabela 1. Wykaz barier przy realizacji projektów finansowanych ze środków unijnych

Bariera	Opis
1	2
Makroekonomiczna	– sytuacja na rynkach światowych – wpływ kryzysu na zadłużenie państw-członków UE – tempo wzrostu gospodarczego
Rynkowa	– konkurencja ze strony innych grantobiorców – konkurencja ze strony organizacji finansujących swoje działania ze środków własnych – trudności w dokonaniu obiektywnej oceny sytuacji ekonomicznej organizacji starającej się o finansowanie ze środków unijnych – rynek dostawców – powiązania kooperacyjne grantobiorców
Finansowa	– konieczność włączenia w niektórych przypadkach wkładu własnego – rozliczenie środków zgodnie z zasadami kwalifikowalności wydatków – w przypadku nieotrzymania transzy w terminie, konieczność kredytowania z budżetu organizacji działań projektowych – wniesienie zabezpieczenia, w przypadku uczestnictwa w procedurach przetargowych jako oferent – niski poziom zdolności akumulacyjnych przez organizację środków unijnych – ograniczone zasoby środków finansowych
Informacyjna	– niski stopień dostępności do różnych form informacji – brak rzetelnej informacji o wykonawcach – brak umiejętności w zakresie zbierania i zarządzania informacjami – bariera techniczna w procesie pozyskania informacji
Organizacyjna	– bardzo duży stopień zbiurokratyzowania – utrudnienia proceduralne w organizacji – konflikty związane ze zmianami w strukturze organizacyjnej – brak możliwości zatrudnienia wysoko wykwalifikowanych pracowników do realizacji projektu – niskie zaangażowanie władz organizacji w pozyskanie i realizację projektów – obciążanie pracowników oddelegowanych do realizacji projektu dodatkowymi obowiązkami – ograniczone zasoby kadrowe i techniczne, by starać się o środki unijne

1	2
Technologiczna i infrastrukturalna	– brak odpowiedniej technologii do zrealizowania projektu – niski stopień nowoczesnego wyposażenia przedsiębiorstw – brak infrastruktury wspomagającej realizację projektu, np. powierzchnia biurowa – wysokie koszty badań wspomagających projekt
Personalna	– problemy wynikające ze struktury zespołu projektowego – brak umiejętności pracy w zespole – niska świadomość członków zespołu i brak wiary we własne siły przy realizacji projektów – brak wiedzy i kwalifikacji – brak motywacji – nadmierne obciążenie obowiązkami – konflikty wynikające z zaangażowania części pracowników w realizację projektów w organizacji
Prawna	– niejasność i niestabilność polskiego prawa i interpretacji przepisów unijnych – niekorzystne przepisy prawa, np. prawo pracy – skomplikowane wytyczne dotyczące przetargów – błędna interpretacja przepisów unijnych przez zakłady – wymogi posiadania przez wykonawcę dokumentów formalnych, np. certyfikatów jakości, atestów – częste nowelizacje aktów prawnych i liczne zmiany przepisów wykonawczych
Spoleczna	– niechęć części społeczeństwa do korzystania z finansowania ze środków unijnych – zazdrość związana z sukcesem projektu – negocjowanie korzyści wynikających z projektów

Źródło: Szara (2012, s. 175–187).

W przypadku sektora MSP do najistotniejszych barier Kołodziej-Hajdo, Surowiec (2011, s. 542) zaliczają:

- a) zbyt małe rozmiary środków finansowych kierowanych z UE do przedsiębiorców;
- b) ograniczenia finansowe/kapitałowe, polegające na konieczności zapewnienia tzw. wkładu własnego;
- c) skomplikowaną procedurę aplikacyjną i czas jej trwania;
- d) zbyt długi czas oczekiwania na środki finansowe – trudności związane z końcowym rozliczeniem dotacji;
- e) przeszkody związane z tzw. czynnikiem ludzkim;
- f) pozostałe utrudnienia.

3. Możliwości, bariery i szanse związane z pozyskaniem środków unijnych w okresie programowania 2014–2020 w opinii właścicieli i menadżerów sektora MSP

Celem badania było poznanie opinii właścicieli i menadżerów sektora MSP z województwa podlaskiego na temat możliwości, barier i szans związanych z pozyskiwaniem środków z funduszy europejskich w perspektywie 2014–2020. W ramach celu głównego realizowano następujące cele szczegółowe:

- wskazanie PO, z których korzystały objęte badaniami przedsiębiorstwa,
- rozpoznanie planów w zakresie aplikowania o środki finansowe w perspektywie finansowej 2014–2020.

Badania przeprowadzono metodą wywiadu bezpośredniego (kwestionariusz ankiety) w okresie kwiecień–maj 2017. W badaniu wzięło udział łącznie 200 respondentów, w tym 110 menadżerów zarządzających przedsiębiorstwem i 90 właścicieli z województwa podlaskiego. Respondentów do badań dobrano w sposób celowy – kryterium doboru była siedziba firmy – woj. podlaskie.

Spośród badanych 60% to przedstawiciele mikroprzedsiębiorstw, 25% to reprezentanci małych przedsiębiorstw, a 15% to przedstawiciele średnich przedsiębiorstw. Forma prawna reprezentowanych przez ankietowanych to przede wszystkim przedsiębiorstwa osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (65%). Pozostałe podmioty to SC (20%), SJ (10%) i Sp. z o.o. (5%). Przedsiębiorstwa, których przedstawiciele brali udział w badaniu były zróżnicowane pod względem rodzaju profesji i prowadzą działalność: produkcyjną (30%), budownictwo i prace wykończeniowe (15%), handlową (25%), usługową (30%).

Respondenci charakteryzowali się następującym wykształceniem: wyższe (52%), średnie (31%), zawodowe (17%); większość to osoby w wieku 45–55 lat (45%). Wiekami 35 do 45 lat legitymowało się 41% badanych, a pozostali (14%) ukończyli 55 lat.

Spośród badanych przedsiębiorców tylko 28% aplikowało o środki unijne w poprzednim okresie programowania, czyli 2007–2013. Ze wsparcia skorzystało natomiast, tj. otrzymało dotację i zrealizowało projekt, tylko 18% badanych przedsiębiorstw.

Do głównych motywów, które skłoniły do aplikowania o środki europejskie respondenci zaliczyli: brak środków własnych na pokrycie kosztów całej inwestycji (50% badanych), zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorstwa (35% badanych) i dostępność dotacji (15% badanych).

Respondenci wskazywali, że aplikowali o środki z RPO (tab. 2). Programy do których najczęściej aplikowały badane przedsiębiorstwa przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. PO do których aplikowały badane przedsiębiorstwa i skorzystały z dotacji w perspektywie finansowej 2007–2013

Nazwa Programu Operacyjnego	Udział % przedsiębiorstw aplikujących [N-56]	Udział % przedsiębiorstw, które skorzystały z dotacji [N-36]
RPO WP	46,4	63,9
POKL	26,8	25,0
PO RPW	14,3	11,1
PO IG	7,1	0,0
PO IiŚ	5,4	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Respondenci reprezentujący przedsiębiorstwa, które nie aplikowały o wsparcie, jako przyczyny takiego stanu rzeczy najczęściej wskazywali ograniczenia finansowe/kapitałowe, polegające na konieczności zapewnienia tzw. wkładu własnego (65%); skomplikowaną procedurę aplikacyjną i czas jej trwania (55%) i zbyt długi czas oczekiwania na środki finansowe – obawa o trudności związane z końcowym rozliczeniem dotacji (45%)³.

Respondenci, którzy skorzystali ze wsparcia w poprzednim okresie programowania, za główne problemy związane z realizacją projektu wskazali skomplikowane i zbiurokratyzowane procedury związane z realizacją i rozliczaniem środków (17%), małą elastyczność (możliwość dokonywania zmian w projekcie w trakcie realizacji) w realizacji projektu (33%). Pozostali respondenci z tej grupy stwierdzili, że nie mieli większych problemów związanych z aplikowaniem i realizacją projektu. Jest o wynik lepszy niż uzyskany w badaniu wpływu PO IG na zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw, z którego wynika, że tylko 28,7% beneficjentów nie napotkało żadnych barier (Klimczak, Lis, Miller, Rauzer, Piotrowski, Pander, Sieczkowski, Weremiuk, Wojnicka-Sycz, 2018, s. 175).

Ważnym zagadnieniem jest również dostęp do informacji o dostępności środków europejskich. Respondenci ocenili, że zarówno w poprzedniej perspektywie, jak i obecnie, nie ma większych problemów z informacją na ten temat. Spośród badanych 55 % respondentów stwierdziło, że podstawowe informacje można uzyskać bez problemu, 30% uważa, że uzyskanie informacji wymaga poświęcenia większej ilości czasu, natomiast tylko 15% badanych twierdzi, że informacje są trudno dostępne. Natomiast jako główne i pierwsze źródło informacji wskazali internet (68% badanych), następnie Punkty Informacyjne Funduszy Europejskich (22%),

³ Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

instytucje doradcze prywatne (18%) i inne źródła, takie jak prasa, konferencje, ulotki (15% badanych)⁴.

Jak zadeklarowali respondenci, wszystkie przedsiębiorstwa planują aplikować o środki europejskie w aktualnej perspektywie finansowej. Jednak dotychczas (do czasu zakończenia badania) tylko 15% aplikowało o środki europejskie, a kolejne 10% planowało złożyć wnioski do końca 2017 roku.

Tabela 3. PO do których aplikowały badane przedsiębiorstwa w perspektywie finansowej 2007–2013 i do których planują aplikować w perspektywie finansowej 2014–2020

Nazwa Programu Operacyjnego	Udział % przedsiębiorstw aplikujących [N-30]	Udział % przedsiębiorstw, planujących aplikować [N-200]*
PO IR	3,3	25,0
RPO WP	50,0	60,0
PO IiŚ	6,7	12,5
POWER	33,3	77,5
PO PW	6,7	68,0
PO PC	0,0	19,0

* Respondenci mogli wskazać dowolną ilość Programów Operacyjnych, do których zamierzają aplikować – odpowiedzi nie sumują się do 100%.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Respondenci, którzy do dnia przeprowadzania badania aplikowali o środki europejskie ocenili, że procedury związane z aplikowaniem nadal są skomplikowane a jako główne problemy wymieniali bardzo skomplikowaną i rozbudowaną dokumentację konkursową (53% badanych), krótki czas trwania konkursu (66% badanych), dużą liczbę i trudne do spełnienia kryteria dostępu, zarówno formalne, jak i szczegółowe (56% badanych) oraz konieczność wniesienia wkładu własnego (60% badanych). Są to ważne bariery z punktu widzenia przedstawicieli sektora MSP i jeśli porównać je z zidentyfikowanymi barierami w poprzednim okresie programowania (Kołodziej-Hajdo, Surowiec, 2011, s. 542; Szara, 2012, s. 175–187) to można stwierdzić, że z punktu widzenia badanych nie uległy one zmianie.

Pomimo wskazywanych problemów, zauważanych przez przedsiębiorców, którzy w nowym okresie programowania aplikowali o środki europejskie, za optymistyczne należy uznać, że wszyscy planują aplikować o te środki. Świadczy to o dużej świadomości pozytywnego wpływu środków europejskich na przedsiębiorstwo.

⁴ Respondenci mogli wskazać więcej niż jedno źródło informacji, wyniki nie sumują się do 100%.

Potwierdzają to również badania prowadzone w 2014 roku przez Comarch i dotacjomat.pl, w których 52% badanych zdecydowanie zgodziło się, a kolejne 33% badanych raczej zgodziło się ze stwierdzeniem, że fundusze unijne przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstwa (dotacjomat.pl, 2014, s. 24).

Podsumowanie

Fundusze unijne wspierają małe i średnie przedsiębiorstwa w rozwoju, jednak jak wskazują badani dostęp do nich jest ograniczony, a jedną z głównych barier, dla tego sektora, jest konieczność wniesienia wkładu własnego. Respondenci wskazują również na inne przeszkody, co jednak nie zniechęca ich do aplikowania o środki europejskie w bieżącej perspektywie finansowej. Wszyscy badani zadeklarowali, że planują aplikować o środki europejskie. Ważne jest, jak deklarują badani, że nie mają problemu z dotarciem do informacji, a głównym źródłem informacji, z którego korzystają, jest internet.

Niski odsetek badanych, którzy dotychczas aplikowali o dotacje wynika z tego, że pierwsze konkursy w bieżącej perspektywie finansowej zostały ogłoszone z opóźnieniem. Jednocześnie przedsiębiorcy musieli zapoznać się z nowymi procedurami, co mogło powodować, że niektórzy nie zdążyli złożyć wniosku w terminie – o czym świadczy wskazanie jako problemu w pozyskiwaniu środków, krótki czas trwania konkursów. Można przypuszczać, że wraz z kolejnymi konkursami więcej przedsiębiorców będzie aplikować o środki europejskie, gdyż poznają lepiej nowe procedury i będą przygotowani do konkursów.

Literatura

- Adina-Simona, P. (2013). Performance indicators for SMEs accessing EU FUNDS. *Constanta Maritime University Annals XIV, 1* (19), 319–322.
- Fundusze Europejskie dla małych i średnich firm, Portal Funduszy Europejskich (2017). Pobrano z: <https://www.funduszeeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/wsparcie-dla-mikro-malych-lub-srednich-przedsiębiorców> (28.01.2018).
- Geruzel-Dudzińska, B. (2016). Finansowanie inwestycji w środki trwałe w sektorze. *Współczesna Gospodarka, 1* (7), 71–80.
- Grzeszczyk, T.A., Czajkowski, B. (2016). Identyfikacja barier w procesach ewaluacji europejskich projektów innowacyjnych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Społecznej w Ostrołęce, 4* (23), 551–562.

- Kamińska A., (2010). Programy pomocowe Unii Europejskiej jako źródło finansowania rozwoju i konkurencyjności sektora małych i średnich przedsiębiorstw. *Barometr Regionalny*, 2 (20), 51–63.
- Klimczak, T., Lis, A., Miller, A., Rauzer, A., Piotrowski, S., Pander, W., Sieczkowski, P., Wermiuk, A., Wojnicka-Sycz, E. (2018). *Raport końcowy. Ocena wpływu Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw*. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju WYG PSDB Sp. z o.o. Pobrano z: <https://www.poir.gov.pl/efekty-programu-innowacyjna-gospodarka-2007-2013> (28.01.2018).
- Kołodziej-Hajdo, M., Surowiec, A. (2011). Finansowanie projektów MSP z funduszy unijnych. Korzyści i bariery. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 32, 535–547.
- Krusinskas, R., Stankeviciene, J., Lakstutiene, A. (2013). Analysis of the impact of financial engineering tools on small and medium-sized business in Lithuania. *Economics and Management*, 3 (18), 409–417.
- Łapiński, J., Nieć, M., Rzeźnik, G., Węclawska, D., Zakrzewski, R. (2016). Przedsiębiorczość w Polsce – stan obecny i zmiany w czasie. W: A. Tarnawa, A. Skowrońska (red.), *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce* (s. 7–47). Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Maroshegyi, Ch., Nagy, S.G. (2010). Out Of Credit: Evaluating the Impact of the Eu Structural Funds on Hungarian Small Business Growth and Access to Finance. *Köz-Gazdaság. Special Issue*, 3, 113–127. Pobrano z: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/264/1/09-maroshegyi_nagy.pdf (29.01.2018).
- Mihai, V.M. (2016). Issues on Accessing EU Non-refundable Funds by SMEs in Romania. *Economic Insights – Trends and Challenges*, 3 (5), 47–54.
- Nowaczek, A., Hojduś, M., Kulczycka, J. (2015). Skuteczność i efektywność dotacji dla małopolskich przedsiębiorców. *Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk*, 89, 179–189.
- Perkowski, M., Żołnierski, A., Kokot, J. (2015). „MŚP i fundusze Unii Europejskiej”. Przewodnik beneficjenta po programach operacyjnych w perspektywie finansowej 2014–2020. Warszawa: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Pobrano z: <http://www.fund.org.pl/plik,3484,msp-i-fundusze-unii-europejskiej-przewodnik-beneficjenta-po-programach-operacyjnych-w-perspektywie-finansowej-2014-2020-pdf.pdf> (28.01.2018).
- Perspektywa finansowa 2014–2020, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (2017). Pobrano z: <http://www.parp.gov.pl/perspektywa-finansowa-2014-2020> (28.01.2018).
- Raport. Finansowanie MSP z dotacji UE. Raport z badań Comarch i dotacjomat.pl* (2017). Pobrano z: http://dotacjomat.pl/wp-content/uploads/2015/02/raport-dotacjomat.pl_.pdf (28.01.2018).
- Sosińska-Wit, M. (2014). Ocena wykorzystania funduszy unijnych w małych i średnich przedsiębiorstwach województwa lubelskiego. *Economics and Management*, 3, 157–172.
- Szara, K. (2012). Bariery pozyskiwania środków unijnych i ich wykorzystywania w aspekcie cyklu życia projektu. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 27, 175–187.

Cytowanie

Żuchowski, I. (2017). Dostępność środków unijnych z perspektywy MSP województwa podlaskiego. *Europa Regionum*, 4 (XXXIII), 173–183. DOI: 10.18276/er.2017.33-16.

